

KADIKÖY BELEDİYESİNİN KURULUŞ SÜRECİ VE MECLİS ÜYELERİ

Establishing Process of Kadıköy Municipality and its Council Members

Serap Şimşek Padar¹

Özet

Kadıköy, 19. yüzyıl ortalarına kadar İstanbul'un rağbet gören sayfiyelerinden biridir. Bu tarihten sonra, nüfusun artması, yerleşimin gelişmesi ve varlıklı insanlar tarafından yapılan yatırımlarla kentsel bir alana dönüşmesi, belediye hizmetlerine duyulan ihtiyacı da arttırır. 1868 tarihinde yürürlüğe giren Dersaadet İdâre-i Belediye Nizâmnamesi ile Şehremaneti yeniden organize edilir. Nizamnameye göre İstanbul kurulması öngörülen 14 belediye dairesine ayrılır. Bunlardan biri de Kadıköy'dür. 1875'te bölge sakinlerinin girişimiyle belediye kurulur. Kadıköy belediye meclisi oluşturulurken, kurulma talebi dilekçesinin altındaki 55 imzadan 12'si seçilir. Müslüman, gayrimüslim ve yabancılardan oluşan bu 12 meclis üyesinin çoğunluğu banker ve memurlardan oluşur. Aynı zamanda emlak yatırımcısı da olan bu bankerler, Kadıköy'de Galata-Pera bölgesine alternatif bir kentsel alan yaratma çabasıdadır. Böylece hem sakini olarak yaşadıkları bölgenin yaşam kalitesini hem de yatırımlarının değerini arttırmışlardır.

Anahtar kelimeler: Kadıköy, belediye, belediye meclisi, banker, emlak yatırımı

Abstract

Kadikoy, until the mid-19th century, was one of the popular summer countries of Istanbul. After that, the increase in population, the development of settlements and investments made by wealthy people turned it into an urban area, also increased the need for municipal services. In 1868, the Dersaadet Administrative Municipality Regulation (Nizamname) was implemented and Istanbul Municipality was reorganized. According to the Regulation, Istanbul was divided into 14

---

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı doktora öğrencisi. ssimsek@ttk.gov.tr., ORCID No:0000-0002-7775-2556

designated municipality districts, one of which was Kadıkoy. In 1875, with the initiative of its residents, the Kadıkoy municipality was established. During the formation of the Kadıkoy Municipal Assembly, 12 members were selected out of the 55 signatures on the petition for municipal establishment. The majority of the members of the assembly, consisting of Muslims, non-Muslims, and foreigners, were bankers and government officials. These bankers, who were also real estate investors, were trying to create an urban area in the region of Kadıkoy which could be alternative to Galata-Pera region. In this way, they have both improved the quality of life in the area where they live and increased the value of their investments.

Keywords: Kadıköy, municipality, municipal assembly, banker, real estate investment

Giriş

Kadıköy, İstanbul'un 19. yüzyılda artan nüfusuna bağlı olarak genişleyen ve büyüyen kentsel alanlarından biridir.² Şehrin rağbet gören sayfiye bölgelerinden biri olan Kadıköy'ün³, 1856'da geçirdiği yangından sonra kentsel düzeni yeniden yapılmış, planlı gelişim gösteren bir yerleşim haline gelir.⁴ Bunun yanında 1846'dan itibaren Kadıköy'e yapılan vapur seferleri⁵ ile 1872'te hizmete açılan Haydarpaşa-Gebze tren seferleri⁶ İstanbul'un diğer bölgeleriyle ulaşımı kolaylaştırır. Burada yaşayan çoğunluğu Rumlardan oluşan nüfusun yanına, Osmanlı devlet erkânından yüksek rütbeli bürokratlar, askerler, Levantenler ile

² Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, çev. Selim Deringil, 3. bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017); İlhan Tekeli, *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, İlhan Tekeli Toplu Eserler 25 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013); İlhan Tekeli, "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", içinde *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, 9. bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 525-39; Doğan Kuban, *İstanbul, Bir Kent Tarihi*, çev. Zeynep Rona, 2. bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012).

³ Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı'da Sayfiyenin İcadı", içinde *Sayfiye-Hafiflik Hayali*, 2. bs (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 15-44; Nefise Burcu Yağan, *İstanbul'un Tarihi Sayfiye Alanları ve Dönüşüm Süreçleri* (İstanbul: Libra Kitap, 2018); Havva Yılmaz, "Everyday Life, Status Groups and The Sayfiye Culture in Kadıköy during The Second Constitutional Period" (Yüksek Lisans, İstanbul, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2017); Ebru Salah, "Suburban Landscape Around Anatolian Railways, from Mid-Nineteenth Century to The World War II" (Doktora, Ankara, ODTÜ, 2013).

⁴ M. Rıfat Akbulut, "Kadıköy", içinde *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1993).

⁵ Eser Tutel, *Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası*, 2. baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), s. 38. Ancak konu ile ilgili olarak, Ali İhsan Öztürk 1852 tarihini vermektedir. Öztürk, *Osmanlı'dan Cumhuriyete İmtiyaz Usulü*, s. 106.

⁶ Cemil Öztürk, "Haydarpaşa-İzmit Hattı" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987), s. 34.

yabancılar yerleşmeye başlamış ve daha geniş bir nüfus karakteri kazanmıştır. Yerleşimin gelişmesi ve varlıklı insanlar tarafından yapılan yatırımlarla kentsel bir alana dönüşmesi, belediye hizmetlerine duyulan ihtiyacı da arttırır.

Çalışmamızda, İstanbul'da yerel yönetimin oluşumunda Kadıköy Belediye Dairesi'nin kurulması ve sürece dahil olan aktörler incelenmiştir. Belediyenin kurulması için talepte bulunan ve meclis üyesi olarak görev alan kişilerin kimliği üzerinden yerel yönetime katılma motivasyonları değerlendirilmiştir.

1. İstanbul'da Yerel Belediyeler

İstanbul'da ilk belediye örgütü olan Şehremaneti'nin kuruluşu 13 Haziran 1854'te gerçekleşir. Şehremaneti, tüzüğüne göre başlıca şu görevleri görmekle yükümlüdür: 1- Zorunlu ihtiyaç maddelerinin teminini kolaylaştırmak ve gözetmek, 2- Fiyatların belirlenmesi (narh) ve bunun kontrolü, 3- Şehrin temizliğinin sağlanması 4- Çarşı ve pazarın denetimi, buralardaki fiyat, kalite, ölçü ve tartuların kontrolü, 5- Vergilerin toplanarak maliye hazinesine devredilmesi.⁷ Şehremaneti, kuruluşunu izleyen yıllarda kendisinden beklenen başarıyı sağlayamamış, görevi addedilen işlerin çok azını yapmıştır.⁸ Bunun üzerine, cadde ve sokakların genişletilip düzeltilmesi, aydınlatma ve temizlik gibi konularda planlamalar yapmak üzere Şehremanetine yardımcı olmak için 9 Mayıs 1855'te İntizam-ı Şehir Komisyonu oluşturulur.⁹

İntizam-ı Şehir Komisyonuna Osmanlı uyruklu, yabancı dil bilen ve Avrupa görmüş Müslüman ve gayrimüslim kişilerle, bazı tanınmış ecnebler üye olarak alınır.¹⁰ Komisyon, 1857'de dağılmadan evvel hükümete bazı tavsiyelerde bulunan bir rapor hazırlar.¹¹ Raporda İstanbul'un belediye hizmetlerinin görülebilmesi amacıyla yaptığı çalışmalar sonucunda, İstanbul'un çevresi ile (İstanbul, Adalar ve Boğaziçi bölgeleri) on dört daireye ayrılmasını önerir.¹² Örnek belediyenin Galata-Beyoğlu bölgesinde kurulmasına karar verilir. Yeni belediye dairesinin başkan ve meclisinin belirlenmesi konusunda ilke olarak halkın seçimiyle çalışmaya başlaması düşünülmüşse de ilk kadrolar atama yoluyla oluşturulur.¹³ Hazırlanan nizamname ile 1857 yılı sonunda Altıncı Daire-i

⁷ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu. Yerel Yönetim Metinleri* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), s. 4.

⁸ Steven Rosenthal, "Foreigners and Municipal Reform in Istanbul: 1855-1865", *International Journal of Middle East Studies* 11, sy 2 (1980): s. 231.

⁹ Tarkan Oktay, *Osmanlı'da Büyükşehir ve Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), s. 21.

¹⁰ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri: 1840-1880* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000), s. 142.

¹¹ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri*, s. 143.

¹² Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu*, s. 4.

¹³ Oktay, *Osmanlı'da Büyükşehir ve Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti*, 2011, s. 23-24.

Belediye kurulmuş olur.¹⁴ Fiilen ilk belediye olan bu daire Şehremaneti'ne değil, doğrudan Bab-ı Ali'ye bağlanır.¹⁵

Şura-yı Devlet tarafından 6 Ekim 1868 tarihinde hazırlanıp yürürlüğe giren Dersaadet İdâre-i Belediye Nizâm-nâmesi ile Şehremaneti yeniden organize edilir. Nizamname yeni kurulacak olan belediye daireleri¹⁶, coğrafi sınırlarının belirlenmesi¹⁷, belediyenin genel görev ve sorumlulukları, Şehremaneti'nde görevli memurlar, meclisler ve seçimlerle işleyecek idari sistemi konu edinir. Nizamnameye göre Şehremini, Şehremaneti meclisi, Cemiyet-i Umumiye-i Belediye, belediye reisleri, belediye daireleri, belediye meclisleri ile çeşitli kademelerde mühendis, mimar, tabip, katip, muhasebeci gibi memurlardan oluşur. Bab-ı Ali tarafından atanan Şehremini, Şehremanete ve yine atanmış altı kişiden oluşan Şehremaneti meclisine başkanlık eder. Yılda iki kez toplanan Cemiyet-i Umumiye-i Belediyeye, belediye meclisi üyeleri, belediye daire reisleri ve belediye daire meclislerinin her birinden üç kişi ile oluşturulur. Belediye dairelerinin reisleri devlet tarafından atanır. Belediye meclisinin üyeleri ise ahali arasında yapılan seçimle göreve gelir.

¹⁴ Altıncı Daire-i Belediye'nin nizamnamesinin birinci maddesinde “Nefs-i İstanbul ve Bilâd-ı selâse Boğaziçi'nin iki sahiliyle beraber on dört dâire-i belediyeye taksim olunarak tayin olunan hududuyla Beyoğlu ve Galata Altıncı Daire-i Belediyeye itibar olunmuştur.” denmektedir. Ancak nizamnamede diğer 13 dairenin hangileri olduğu ve coğrafi sınırları belirtilmemiş, yalnız düşünüldüğü gösterilmiştir. “Altıncı Dâire-i Belediyeye Nizâmâtı [1857]”, içinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, c. 4 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), 1601-4.

¹⁵ Eryılmaz, “İstanbul Belediyesi Tarihi”, s. 49.

¹⁶ Nizamnamede, bahsi geçen 14 belediye dairesi ve kapsadıkları semt ve mahaller için bkz. “Dersaadet İdâre-i Belediyeye Nizam-nâmesi [1868]”, içinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, c. 4 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), s. 1615-1616. Ayrıca bkz. Ek Harita 1: Josef Ritter von Scheda'nın 1869 tarihli İstanbul Haritası

¹⁷ Bu coğrafi sınırlar aslında kaba taslak çizilmiştir. Yerleşim merkezlerine yakın semt ve köylerin hangi statüde değerlendirileceği, sınırların içinde kalıp kalmadığı belediye daireleri kurulduktan sonra çoğunlukla çözüme kavuşmuştur. Örneğin Beykoz Belediye Dairesinde vergileri toplama aşamasında, nizamnamede belirtilmeyen köylerin durumu Şura-yı Devlet'in dahil olmasıyla çözülmüştür. Şefik Memiş, *Anadolu Yakasının İlk Belediyesi Beykoz: 10. Daire-i Belediyeye* (İstanbul: Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, 2020), s. 44-45.

Nizamnameye göre Şehremaneti'nin¹⁸ ve belediye daire meclislerinin yapacağı işler birbirinden ayrılarak, belediye meclisleri kentsel mekanın düzenlemelerinden sorumlu tutulur. Buna göre belediye dairelerinin görev ve sorumluluk alanı şöyledir:

1. Dairede yapılacak olan binaların inşaatları için gerekli izinleri düzenlemek ve mevzuata uygunluğuna nezaret etmek
2. Yol açmak veya genişletmek ve tanzim eylemek
3. Kaldırım ve lağımlar ile umumi su yollarının inşasına karar vermek ve nezaret etmek
4. İskeleleri düzenlenmek, temizliğini sağlamak ve gaz lambalarıyla aydınlatılmasını sağlamak
5. Uygun yerlere meydanlar kurmak
6. Lokanta, kahve, gazino, tiyatro, canbazhane, panayır gibi insanların toplandıkları yerlerin, kira arabalarının ve hayvanlarının temizliği
7. Daire dahilinde bulunan emlakın, arsaların ve mevcut binaların cephelerinin sahibi, kıymeti ve gelirini ayrıntılı açıklamalarıyla kaydetmek (madde 3)

Ebniye Nazırlığının Şehremaneti'ne katılmasıyla¹⁹ yol ve sokakların inşa ve tamirâtı, inşaat ruhsatları, inşaatlar ve parsellemeler sırasında belediyeden keşif

---

¹⁸ Şehremanetin görev ve sorumluluk alanı genel halkı ilgilendiren sağlık, fiyatlar, sosyal yardım alanlarındadır. Buna göre temizlik ve sağlıkla ilgili olarak şehrin güzelliği ve temizliği kereste ve fırınların temizliği; hasta ve zayıf hayvanların et için satılmaması; münasip mahallerde mezbaha kurulması; halk sağlığını kötü etkileyecek şeylerin satılmasının men'i; daire dahilinde bulunan eczaneler her dairenin tabibleri tarafından teftiş olunup yasak olan çürük ilaç bulundurduğu takdirde Mekteb-i Tıbbiye Nezaretiyle haberleşerek yenilenmesini sağlama; genel sağlığı tehdit eden her türlü sebebin sağlama kira arabalarının ve iskele kayıklarının sağlamlığı, kira hayvanlarının temizliği konularının usule uygun olarak yapılmasını sağlamak belediyenin görevleri arasında sayılmıştır. Her türlü eşyanın ölçülmesi için kullanılan kantar, terazi, mimari arşın, endaze gibi birimlerin doğru ölçekte olması; zahire, yiyeceklerin ve ekmek fiyatının ve ölçülerinin belirlendiği gibi olması; münasip yerlerde deniz hamamı kurma; engelli (âmâ ve bîzeban), yetim ve ebeveynsiz çocukların terbiyesi; fukara ve muhtaç olanların hastanelerinin tertibi; işi olmayanların ihtiyaç sahiplerinin yavaş yavaş hastane, gurebahane, sanayi mektebi teşkili, bu yol ile bu durumdan kurtarma; esnaf vergilerini tahsil; kethüda lonca üyelerinin seçimi yine belediyenin sorumluluğundaki konulardır (madde 4)

¹⁹ Şehremaneti ile Hassa Mimarlar Müdürlüğü 1831'de birleştirilerek Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurulmuş, 1836'da Meclis-i Umûr-ı Nâfia'ya, 1839'da Ticaret ve Nâfia Nezâreti kurulduğundan buraya bağlanmıştır. 1849'da Nafia Nezaretine, 1852'de Ticaret Nezaretine bağlanan müdürlük, 1868'de Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesinden sonra Şehremaneti bünyesine alınmıştır. Yeni yapılacak binaların izin ve ruhsat süreci 1831'den itibaren Ebniye Müdürlüğüne yapılan başvurular üzerinden yürütülmüştür. Tekeli, "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", s. 529; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), s. 138; "Turuk ve Ebniye Nizamnamesi", içinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, c. 4 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), s. 1673.

memurların gönderilmesi gibi işler buradan yürütülür. Belediyenin en büyük gelir kalemlerini emlak vergisi, ebniye tezakiri ve keşif harcı oluşturur.²⁰ Bunun yanında belediye daire meclisleri için yapılan seçimlerde oy kullanabilmek için senelik 2500 kuruş gelir getirebilecek emlake sahip olma ve 21 yaşından büyük olma şartı aranır. Meclis üyeliğine aday olmak içinse 5000 kuruş getirisi olan emlake sahip olmak, 20 yaşından büyük olmak, cinayet suçlamasıyla kanunen ceza almamış olmak, daire belediyelerinde ve Şehremaneti'nde çalışmamak, belediye dairelerinde müteahhitlik yapmamak, bilfiil askeriye ve zabıtada ve dairesi içinde işleri ve vekilliği ve naipliği olmamak şeklinde sıralanır (madde 31 ve 33). Bu düzenlemeyle belediye dairesi içinde yaşayan ve mülklere sahip olanların söz sahibi olabileceği bir hale gelir.

Kadıköy'de bir belediye kurulması ilkin İntizam-ı Şehir Komisyonu'nun hazırladığı raporda ortaya çıkar. 1858'de yürürlüğe giren Altıncı Dâire-i Belediye Nizâmâtı ile İstanbul'un Dersaadet, Bilad-ı Selase, Adalar ve iki sahiliyle birlikte 14 daireye ayrılmasıyla bir beledi birim olarak kurulacağı, ismi nizamnamede geçmese de belirginleşir. On Üçüncü Daire olarak coğrafi sınırlarının çizilmesi 1868'deki Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile olur.

2. Kadıköy Belediyesinin Kurulması

Altıncı Daire-i Belediye'den sonra, kurulması öngörülen 14 belediye dairesinden, bölgenin ileri gelenlerinin başvurusu sonucu, Meclis-i Vâlâ'nın belirlediği şartlar çerçevesince 1864'te Tarabya belediyesi kurulur.²¹ Meclis üyeleri halkın ileri gelenlerinden seçilerek Bab-ı Ali'ye sunulan adaylar arasından atanır. Tarabya belediyesi, sokakların temizlenmesi, kaldırım ve şose yol inşası, yolların gaz fenerleriyle aydınlatılması, halka açık bahçeler açılması gibi faaliyetleri yerel vergiler ve bölgenin varlıklı ailelerinin yardımları ile gerçekleştirir.²² Adalar

²⁰ Altıncı Daire'nin 1868'deki bütçesinde belirtilen kalemler, belediyenin toplanan gelirleri ile ilgili bilgi vermektedir. Bu kalemler şöyledir: Vergi-yi emlak (1.500.000), Tezakir-i Esnaf ve rüşumat-ı dekaikin ma'a bargirci ve sedyeci (400.000), Ebniye tezakiri ve keşif harcı (130.000), kontroto hasılatı (170.000), intikal ve ferağ harcı (30.000), -evrak-ı ma'ruza kaydiyyesi (15.000), ceza-yı nakdî (15.000), sergiler hasılatı (90.000), damga rüşümü (25.000), Çalgı ve düğün hasılatı, balo ruhsatıyeleri, dernek hasılatı, eyyam-ı resmiye hasılatı (235.000), göç tezakiri (6.000), i'lam harcı (12.000), çeki rüşümü (10.000), kile rüşümü (12.000), Kantar rüşümü (25.000) varidat-ı fevkalade (10.000) olmak üzere toplam 3.000.000'dur. Osman Nuri Ergin, "Altıncı Dâire-i Belediye", içinde *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, c. 3 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), s. 1334.

²¹ Osman Nuri Ergin, "İstanbul'da Devâir-i Belediye Teşkilatı", içinde *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, c. 3 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), s. 1346.

²² Oktay, *Osmanlı'da Büyükşehir ve Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti*, 2011, s. 28.

Belediyesinin kurulması süreci 1867 yılında mümkün olabilmıştır.²³ Belediye daireleri arasındaki Yeniköy/Emirgan Belediyesi (Sekizinci Daire) ise 1873'te, Nizamnameden sonra kurulur.²⁴

Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesinden iki yıl sonra, 1870'te Şehremaneti meclisinin hazırladığı bir mazbata nizamnamenin uygulanmasına kimi yenilikler getirir. Mazbatada belediye dairelerinin kurulmasının önündeki mali engeller, Şehremaneti'ndeki memurların ve zabitanın alacağı maaşlar, yapılacak harcamalar, dairelerin birbirleriyle olabilecek iletişimsizlik ve yetki bölgelerinin sınırlarından kaynaklanabilecek aksamalar, İstanbul'un genelini ilgilendiren (su tesisatları, bentler gibi) sorunlar değerlendirilmiş, belediyenin gelir ve giderleri tablo olarak sunulmuştur. Mazbata üzerine hazırlanan fermada kurulacak belediye dairelerinin Şehremaneti'ne olan konumu ve gelirleri belirlenir. Buna göre yeni kurulacak olan daireler Altıncı Daire gibi bağımsız değil, Şehremaneti'nin bir şubesi veya belediye makamının temsil edildiği daireler olarak tanımlanır. Emlak, tersane ve bargir (beygir) vergisi toplama yetkisi, Şehremaneti'ne terk edilir.²⁵

1870 yılı sonlarında Kadıköy sakinleri bir belediye dairesi kurulması için harekete geçer. "Ahali-i Kadıköy" imzası ile Dahiliye Nezareti'ne verilen yazıda, bilindiği üzere uygun yerlere belediye daireleri kurulmasının padişah iradesinin gereği olup, meskun olunan Kadıköy'de bir belediye kurulmak istendiği belirtilir. Mevzuatın kaidelerine uygun olarak, belediye reisliğinde bulunarak yerleşimin ihtiyaçlarına, zenginlik derecesine uygun ve işgal edeceği makama yarışır olduğu bilinen, güvenilir ve maaşsız olarak bu işi yapacak kişinin Kadıköy halkı tarafından seçilmesi ve hükümetin onayına sunulması için izin istenir.²⁶ Bu dilekçe, Dahiliye Nezareti tarafından Şehremaneti'ne bir üst yazıyla beraber sunulur ve Kadıköy halkı tarafından bir belediye kurulması düşünüldüğü bildirilir. Reislik için maaşsız çalışacak Evkâf-ı Hümayûn Nezareti memurlarından Rıfat Efendi'nin seçildiği bilgisi verilerek onaylanması talep edilir.²⁷

Kadıköy'de bir belediye dairesinin kurulacağı haberi bu günlerde *The Levant Herald* gazetesinde yer alır. Yeni meclis üyelerinin yol çalışmaları ve diğer önemli işlerle ilgileneceği ve Kadıköy'ün başkent diğer banliyöleri gibi olacağı söylenmektedir. İyi döşenmiş ve iyi aydınlatılmış sokakları ile, giderek yoksullaşan

²³ Ergin, "İstanbul'da Devâir-i Belediye Teşkilatı", 1995, s. 1345-1346; Tarkan Oktay, *Osmanlı'da Büyükşehir ve Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), s. 27-28.

²⁴ BOA.ŞD.2505-35, H. 13.09.1290 (M. 4 Kasım 1873)

²⁵ Osman Nuri Ergin, "İstanbul'da Devâir-i Belediye Teşkilatı", içinde *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, c. 3 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995), 1350-67.

²⁶ BOA, İ.DUİT, 56/54-4, H. 15.07.1287 (M. 11 Ekim 1870).

²⁷ BOA, İ.DUİT, 56/54-2, H. 22.07.1287 (M. 18 Ekim 1870).

ve yangınlardan zarar gören Pera'dan daha güzel bir yer olacağı fikri sakinlerini heyecanlandırmıştır.²⁸

Belediye Meclisi'nde görüşülen dilekçeye cevaben belediye dairesi reisinin ahali tarafından seçilmesine gerek olmadığı, hükümet tarafından atamasının yapılacağı belirtilir. Belediye kurulması için yalnız reisin maaşsız çalışmasının yetmeyeceği belirtilir. Diğer çalışanların maaşlarının ödenmesi için toplanacak verginin yeterliliği şimdilik bilinmediği, Üsküdar'da bir belediye kurulması halinde yapılacak işler ve maaşların ödenmesi için daha uygun olacağından, belediyenin kurulmasının şimdilik uygun olmadığı söylenir.²⁹ Şehremaneti'nden irade için gönderilen yazıda durum açıklanır ve böyle bir işe gönüllü olan Rıfat Efendi'nin Mecidî nişanı ile taltif edilmesi kabul edilir.³⁰

1871 yılı başlarında *The Levant Herald* gazetesinde Rıfat Efendi'nin Kadıköy Belediye Başkanı olarak atandığına dair bir haber varsa da konu hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.³¹ Aynı gazetede yer alan başka bir haberde, 7 Mayıs 1871'de hükümetin başlattığı bir girişimle belediye meclis üyelerinin seçimi için toplantı yapıldığı bilgisi yer alır.³² Ancak bu toplantının yapıp yapılmadığı ile ilgili başka bir kayda rastlanmamıştır.

1871'de daire belediyeleri ile ilgili başka bir gelişme yaşanır. *Takvim-i Vekayi* gazetesinde "Mülkiye" başlığı altında İstanbul'un 14 belediye dairesine birer reis atandığı bilgisi yayımlanır. Beyoğlu (Altıncı Daire) ve Adalar (On Dördüncü Daire) belediye reisleri görevlerine devam ederken, üçü paşa olan ve kaymakamlık, valilik, mahkeme reisliği gibi yüksek görevlerde bulunmuş bürokratlar belediye dairelerine reis olarak atanır.³³ Kadıköy dairesi reisliğine Gemlik'in eski kaymakamı Fahri Efendi getirilir. Uygulanmaya geçmeyen bu belediye dairesi reisi atamaları için Ergin, bu bürokratların belediye kadrolarından alacakları yüksek maaşın, belediye dairelerinin açılmasının önündeki engellerden biri olduğunu söyler.³⁴

Kadıköy belediyesinin kurulması için ikinci girişim 1875 yılında olur. Aradan geçen süre içerisinde Üsküdar belediyesinin kurulması için herhangi bir girişim de olmadığından, Şehremaneti Meclisi'nin bu yönde aldığı karar da uygulanamamıştır. Kadıköy sakinleri tarafından hazırlanan dilekçede İstanbul'un diğer bazı yerlerinde olduğu gibi, masrafları yerel gelirlerle sağlanacak olan bir belediye meclisi kurulması için izin istenmektedir.³⁵ Dilekçenin altında 18'i mühür

²⁸ "Chronique", *The Levant Herald*, 8 Kasım 1870.

²⁹ BOA, İ.DUİT. 56/54-3, H. 14.07.1287 (M. 9 Kasım 1870)

³⁰ BOA, İ.DUİT. 56/54-1, H. 26.11.1287 (M. 17 Şubat 1871)

³¹ "Chronique", *The Levant Herald*, 3 Mart 1871.

³² *The Levant Herald*, 11 Mayıs 1871.

³³ "Mülkiye", *Takvim-i Vekayi*, 17 şaban 1288 (1 Kasım 1871)

³⁴ Ergin, "İstanbul'da Devâir-i Belediye Teşkilatı", 1995, s. 1379.

³⁵ "... belediye abvali dariüs-saadet-i seniyyenin bazı cibetinde görüldükçe asarından sakin olduğumuz Kadı karyesinin dahi istifadesi arzı kılınmakta olduğundan karye-i mezburce dahi esvakın tanzifat

ile olmak üzere 55 kişinin adı bulunur. Bunlardan bazıları okunamamaktadır. Okunabilen isimler şöyledir: Mühürler: Agob, Muhammeryan, Şakir, Mustafa Yaver, Şefik, İskender; İmzalar: Z. Stefanovich, Steliano A. Ralli, Bernard Corpi, C. Jauhanrth, D. Sotiriad, G. Tubini, J. Jugovich, Athon Vartalili, Etienne Lorando, Jean Lorando, P. Barthelemy, A. Oliva, Nicolas Mavrogordato.

Beykoz Kaymakamlığı'ndan 23 Ağustos 1874 tarihli bir tezkire ile Şehremaneti'ne başvuru yapılır.³⁶ Belediye meclisi durumu görüşerek, Şura-yı Devlet'e aktarır ve burada 4 Mayıs 1875 tarihinde müzakere edilir.³⁷ Bu müzakere sonucu hazırlanan mazbatada, Kadıköy ahali tarafından gündeme getirilmiş olan belediye dairesi kurulması girişimi Beykoz'unkiyle birlikte ele alınır.³⁸

---

ve tanzimatı vesailinin istihsaline gayret olunub şehr-emanet-i celilesine bar olmamak ve mesarifi nizâmı dairesinde karyece irad ile kurudulub canib-i hükümet-i seniyyeden ol babda bir güne masraf taleb olunmamak ve nizamat-ı merzua-i belediyeye her halde tenfik hareket etmek vazifesiyle mükellef bulunmak üzere karye-i meşhurede bir meclis-i beledi kâşadına müsaade buyurulması ve maaşı yine abalıce daire masrafı ... tesviye olunmak üzere hükümet-i seniyyeden meclis-i meşhura yalnız bir reis? tayini ricasına ictira kılınmış olub eltaf-ı meşhude-i ma-la-nihayede ... cemile olmak üzere icra-yı icabına müsaade-i celile-i aliyye-i cenab-ı vekalet-penabileri şayan buyurulduğu halde bu yüzden dahi karyemizîni istifade-i intizam etmiş olacağı muhat-ı ilm-i sami-i sadaret-penabileri buyuruldukdâ...” BOA, ŞD.683.6-16.

³⁶ Bu yapılan ikinci başvurudur. İlkinde Beykoz Kaymakamlığı'ndan 29 Ekim 1873'te Zaptiye Nezaretine bir mazbata hazırlanarak belediyenin bir ihtiyaç haline geldiği gerekçesiyle tesis edilmesi talep edilir. Beykoz, İstanbul vilayetinin Dersaadet ve Eyüp, Galata, Üsküdar'dan oluşan Bilad-ı Selase için yer almaz. 1868 tarihli Nizamnamede belediye daireleri içinde yer alsa da İstanbul'a bağlı bir kaza merkezi olduğundan, mülki olarak kaymakam yapacağı işlemler için Zaptiye Nezaretine bağlıdır. Nezaretten sürecin işleyeceği Şehremaneti'ne gönderilmiştir. Şehremaneti Meclisi, Beykoz'da böyle bir teşkilatın kurulabilmesi için gelirinin yetersiz olduğu gerekçesiyle olumsuz yanıt verir. İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Gözden geçirilmiş 3. baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), s. 83; Memiş, *Anadolu Yakasının İlk Belediyesi Beykoz: 10. Daire-i Belediye*, s. 25-27.

³⁷ Memiş, *Anadolu Yakasının İlk Belediyesi Beykoz: 10. Daire-i Belediye*, s. 37.

³⁸ BOA, ŞD.683.6-1, R. 22 Nisan 1291 (M. 4 Mayıs 1875)

“Mazbata

Beykoz'da bir daire-i belediye teşkili lüzumuna dair Zaptiye Nezaret-i Celilesinin tezkire ve iradesiyle Beykoz Kaymakamlığının melfuf mazbatasının irsalıyla icrâ-yı icabını mutazammın re'sen ve Kadıköyü abalisi tarafından kâşâdı istida olunan meclis-i beledi hakkında sebke eden iş'âr-ı sâmiye cevaben Şehremanet-i Behiyyesinden varid olan iki kuta tezkire Tenvârih-i muhtelîtada Şura-yı Devlet'e havale buyurulmuş olmakla birleştirilerek Dabilye Dairesinde lede'l kirâe Emânet-i Müşarunileyhamın fezleke-i iş'arâtında mahall-i merkûmede daimi suretle memur bulundurulamamasından nâsi sokakların nezaret ve taharetine ve esnafın fûruht eylediği erzâkın nek ü bedine (iyi veya kötülüğüne) layıkıyla bakılamayarak abalinin sızlanmakta oldukları beyanıyla Yeniköy ve Tarabya dairelerine tatbiken oralarda dahi birer daire-i belediye teşkili istişan olunmuş ve Emânet-i Müşarunileyhadan getirilen deftere nazaran mezkûr daireler mesarifâtına karşılık olmak üzere terk edilecek varidâtın emai inşaat ve taminat ruhsatıyla esnaf tezkiresi harcı ve esnaf vergisi gibi rüsumâtın ve Beykoz Daire-

Beykoz ve Kadıköy’de belediye daireleri kurulması için farklı tarihlerde Şûrâ-yı Devlet’e iletilen yazılarda, bu iki dairede daimi olarak memur bulundurulamamasından dolayı sokakların temizliğinin sağlanamaması ve esnafın sattığı erzakın kontrol edilemediği gerekçesiyle halk şikayetçi olduğu için Tarabya ve Yeniköy dairelerinde olduğu gibi birer belediye dairesi kurulmasının uygun olduğu belirtilir. Bu dairelerde masraflara karşılık olarak inşaat ve tamirat ruhsatı bedelleri ile esnaf tezkiresi harcı ve esnaf vergisinin belediye dairelerine terk edilmesi ile ilgili olarak Şehremaneti’ne havalesi ve Zaptiye Nezareti’ne konu ile ilgili bilgi verilmesi kararlaştırılır.³⁹

Bu belediye dairelerinin kullanması için tahsis edilen vergi gelirlerinin, Tarabya ve Yeniköy belediyelerinde olduğu gibi, Şehremaneti’nden alınıp onlara verilmesi usule uygun bulunur. Gelirlerin tespiti için Şehremaneti’nden istenen esnafın verdiği vergileri içeren deftere göre Kadıköy’de attar, varilci, arabacı, sebzeçi, zeytinyağcı, saka, saatçi, bahçıvan, un ve kepekçi, hamal, keresteci, camcı gibi 49 farklı iş yapan esnaftan alınan toplam vergi, esnaf mahiyesi, esnaf tezakiri, inşaat ve tamirat hasılatı, lağım bacası ve su yolu ruhsatı, çeşitli vergi kalemleriyle oluşan gelir bir yük [100.000 kuruş] dört bin sekiz yüz doksan üç [4.893] guruştan ibarettir.

Tablo 1: Kadıköy’ün 1875 tarihinde vergi ruhsat ve harç gelirleri⁴⁰

Esnaf mahiyesi	47.328,00 kr
Esnaf tezakiri	10.087,20 kr
İnşaat ve tamirat hasılatı	35.931,25 kr
Lağım bacası ve su yolu ruhsatı	1.261,00 kr
Çeşitli vergiler	10.285,00 kr
Toplam	104.892,45 kr

i Belediyesi’ne verilecek varidâtın yekûnu elli beş bin altı yüz otuzbir buçuk ve Kadıköy’ündeki bir yük dört bin sekiz yüz doksan üç kuruştan ibaret bulunduğu anlaşılmiş olup Sâye-i Ma’muriyet-vâ-y-i Cenâb-ı Mülkdâiride Beykoz ve Kadıköy’ünde dahi umûr-ı tanzîfiye ve islahiyenin icrasıyla abalının istikmal-i esbab-ı refahiyet ve istirahatleri maksadıyla istenilen daire-i belediyelerin teşkili münasip olduğu gibi zâten Şehremanetine ait olan o misillü varidâtın dairelere terki usulî emsalinden bulunmuş idiğinden Dersaadet Devâr-i Belediyesi Nizâmnamesi abkamına tevfiq-i hareket olunmak üzere varidât-ı mezbûrenin terk ve tahsilıyla mebbûsu anlı dairelerin teşkili zîmnında muktezâyı balin ifâsı hususunun Emânet-i Müşarunileyhaya havalesi ve Zaptiye Nezaret-i Celîlesine dahi malumat itâsı babında.” Memiş, s. 36.

³⁹ BOA, İ.DUİT. nr. 56/51-2, H. 28.3.1292 (M. 4 Mayıs 1875)

⁴⁰ BOA, ŞD.683.06.05/3, 4, 5. H. 28.03.1292 (M. 4 Mayıs 1875)

Hazırlanan mazbata Sadarete sunulur, belediye dairesinin kurulması için irade-i seniyye ise 21 Mayıs 1875'te çıkar.⁴¹ Resmi olarak kurulmuş olan Kadıköy Belediye Dairesi'nden Şehremaneti'ne yazılan belediye reisi ve meclis üyelerinin isimlerinin önerildiği yazı 15 Ağustos 1875'te cevaplanır. Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesine göre seçim usulü belirlenen meclis üyeleri için şimdilik ilişkide adı geçen isimlerden oluşan birer belediye meclisi oluşturulmasına, sonraki sene nizamnameye uygun olarak meclis üyelerinin seçilmesine, eğer bu kişiler meclis üyesi olmaya uygun değilse ahaliden mülk sahibi ve bilinen kişilerden başka üyeler tayin edilmesine karar verilir.⁴² Yazının ilişiginde Kadıköy Belediye Meclis'nin üyeleri olarak geçen kişiler ise şöyledir: Yaver Bey, İzzet Efendi, Rıza Efendi, Mösyö İstefanoviç (Stefanovich), Mösyö Tubini, Mösyö Lorando, Mösyö Ralli, Mösyö Bernard Corpi, Canik Ağa, Hâriciye Nezâret-i celîlesi muhâsebecisi Kırkor Efendi, Mösyö Demetrakopulo, Mösyö Arabacıade Ligor Efendi.⁴³

Kadıköy belediye dairesine belediye reisi olarak Osman Hamdi Bey atanır. Belediye dairesinin resmi olarak kurulduğu, ancak meclis üyelerinin belirlenmesi ile ilgili yazışmalar sürdüğü dönemde bu göreve atanmıştır. Viyana Sergisi'nin komiserliğinden döndükten sonra 18 Haziran 1874'te Hariciye Nezareti Tahrirat-ı Ecnebiye Müdürlüğü'ne atanan Osman Hamdi Bey, 24 Haziran 1875'te Kadıköy Belediye Dairesi Müdürlüğü'ne getirilmiş, muhtemelen iki görevi birlikte yürütmüştür.⁴⁴

3. Belediye Meclisi Üyeleri

Şura-yı Devlet'e teslim edilen belediye dairesinin kurulmasına ilişkin dilekçenin altında bulunan 55 isimden 12'si seçilerek Kadıköy Belediye Meclisini oluşturur. Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesine göre meclis üyelerinin sayısı 8 ile 12 arasında değişeceği, bu sayıya belediye dairesinin büyüklük ve önemine göre karar verileceği belirtilmiştir (madde 50). Kadıköy, Beykoz'a göre daha küçük coğrafi sınırlara sahiptir. Buna rağmen vergi alınan esnafın iş kolları Kadıköy'de 49 iken Beykoz'da 29'dur ve yaklaşık iki kat gelire sahiptir. Beykoz Belediyesi'ne 8 meclis üyesi atanırken Kadıköy Belediyesi'nin 12 meclis üyesi olması, aralarındaki bu vergi geliri farkı ile açıklanabilir. Yaver Bey, İzzet Efendi,

⁴¹ BOA, İ..DUİT.56.51, H. 15.04.1292 (M. 21 Mayıs 1875)

⁴² BOA, İ..DUİT. 56/50-1, H. 14.04.1292 (M. 20 Mayıs 1875); BOA, İ..DUİT. 56/50-2, H. 09.08.1292 (M. 10 Eylül 1875).

⁴³ BOA, İ..DUİT. 56/50-4, H. 16.08.1292 (M. 17 Eylül 1875)

⁴⁴ Eldem, Osman Hamdi Bey'in bu dönemde Kadıköy'de Haydarpaşa civarında oturduğundan bahseder. Ancak Osman Hamdi Bey'in belediye başkanlığına ve bu dönemde yaptığı işlere dair başka bir bilgiye ulaşamamıştır. Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey İzlenimler 1869-1885* (İstanbul: P Kitaplığı, 2015), s. 69-70; Celal Esad Arseven, *Kadıköyü Hakkında Belediye Araştırmaları*, çev. Cahit Kayra (İstanbul: Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, 2011), s. 49; Ergin, "İstanbul'da Devâir-i Belediye Teşkilatı", 1995, s. 1386.

Rıza Efendi, Canik Ağa meclisin Müslüman, Mösyö Demetrakopulo, Mösyö Arabacızade Ligor Efendi, Mösyö Stefanovich, Mösyö Ralli Rum, Mösyö Tubini, Mösyö Lorando, Mösyö Bernard Corpi ise yabancı (Fransız) üyelerini oluşturur.

1877'den sonra Kadıköy Belediye Dairesi'nin reisi⁴⁵ de olan Mustafa Yaver Bey (ö. 1882) ilk belediye dairesinin üyelerindendir. Yaver Bey, Serasker Hasan Rıza Paşa'nın mühürdarı, daha sonra da kethüdası olmuştur.⁴⁶ Cihan Seraskeri olarak anılan Rıza Paşa'nın da Kadıköy iskelesinin güneyindeki yamaçtaki geniş bir bahçe içinde yer alan köşkünde yaşadığı bilinmektedir.

Meclisin üyelerinden Rıza Efendi'nin Evkaf-ı Hümayun Nezaretinde memur olduğu 1870 tarihli belediye yazışmalarından anlaşılmaktadır. İzzet ve Kırkor Efendilerin unvanlarından kaynaklı devlet memuru, Canik Ağa'nın ise tüccar olması muhtemeldir. Elimizdeki sınırlı mülkiyet bilgilerinde bu üç kişinin meclis üyesi olabilmek için sahip olmaları gereken 5000 kuruşluk kira getirisi olan emlakı tespit edilememiştir. Arabacızade Ligor Efendi'nin yalnız Yoğurtçu Çeşme Caddesi'ndeki 40.000 kuruş değerindeki hane arsası tespit edilebilmiştir.⁴⁷

Mösyö Stefanovich'in tam adı Zannis Stefanovich Schilizzi'dir (1806-1886). Schilizzi ailesi Sakız Adası'nın (Chios) köklü ve varlıklı ailelerinden biridir. 1821'den sonra İstanbul'a gelen Zannis Stefanovich, Rum cemaatinin en seçkin üyelerinden biri olarak kabul edilir.⁴⁸ Galata Bankerleri olarak bilinen grubun içinde yer almıştır.⁴⁹ Bürosu Hasta Hane Han'dadır.⁵⁰ Zannis Stefanovich'in üç oğlu Jean, Demetrius ve Paul İngiliz tabiiyetine geçmiş, Paul Stefanovich İstanbul'da banker olarak yaşamayı sürdürmüştür.⁵¹ Kadıköy'de Lorando Sokak ve Moda Burnu Sokak'ta hane, arsa, bahçe, dükkan gibi mülklere sahiptir. 1913-14 tarihli Alman Mavileri olarak bilinen haritalarda bu Moda Burnundaki evinin sokağının adı Stefanovich Sokak⁵² olarak kayıtlıdır.⁵³

Ralli'ler, 16. yüzyıldan itibaren Sakız Adası'nda yaşayan *soylu* Rum aileler

⁴⁵ Arseven, *Kadı Köyü Hakkında Belediye Araştırmaları*, s. 49.

⁴⁶ Mehmed Süreyya, "Yâver Mustafa Efendi", içinde *Sicill-i Osmanî*, ed. Nuri Bayraktar, çev. Seyit Ali Kahraman (Tarih Vakfı Yurt Yayınları-Kültür Bakanlığı, 1996), s. 1381-1382.

⁴⁷ BOA, ML.VRD.d...3786, v. 41, H. 19.04.1291 (M. 5 Haziran 1874)

⁴⁸ Philip P. Argenti, *Libro D'Oro de la Noblesse de Chio* (Londra: Oxford University Press, 1955), s. 118-122.

⁴⁹ Haydar Kazgan, *Galata Bankerleri*, 2. bs, c. 1 (Ankara: Orion Yayınları, 2005), s. 142.

⁵⁰ Raphael C. Cervati, *Annuaire Oriental du Commerce de L'Industrie de L'Administration et de La Magistrature, 1881* (İstanbul: Publié Cervati Frères & D. Fatzea, 1881), s. 249.

⁵¹ Raphael C. Cervati, *Annuaire Oriental du Commerce de L'Industrie de L'Administration et de La Magistrature, 1896* (İstanbul: Cervati Frères & Cie, 1896), s. 555.

⁵² Daha sonra Devriye Sokak olmuş, günümüzde Ferit Tek Sokak adını almıştır.

⁵³ İrfan Dağdelen, ed., *Alman Mavileri, 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, c. 1 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü, 2006), pafta C1-1.

arasındadır.⁵⁴ 1822'deki Sakız İsyanı'ndan sonra İstanbul'da rehin olarak tutulan Sakızlı üç ileri gelenden biri de Ralli ailesindedir.⁵⁵ Bu olaylardan sonra pek çok Sakızlı tüccar gibi Ralli ailesinin de kimi üyeleri İstanbul'a, kimi üyeleri de İngiltere'ye taşınmışlardır.⁵⁶ A.S. Ralli'nin 1868'de Mehmet Ali Paşa Han'da bankerlik yaptığı ticaret yıllıklarında görünmektedir.⁵⁷ 1881'de Sirkeci'de bankerlik, Galata'da Fermeneciler Caddesi'ndeki Ralli Han'da demir ve metal ticareti ile uğraştığı ofisi vardır. Mösyö Ralli'nin Fenerbahçe'de bir evi olduğu ve yine Fenerbahçe'de bulunan Ralli Otel'in sahibi olduğu yine ticaret yıllıkları kayıtlarından anlaşılmaktadır.⁵⁸ S. A. Ralli'nin 1848'de mutasarrıfı olduğu Moda'daki hanesinin olduğu, günümüzde Şinasi Efendi Sokak olarak bilinen sokak, bir dönem Ralli Sokak olarak anılır.⁵⁹ Bunun dışında Peştemalci ve Hatveli Sokak (günümüzde Sivastopol ve Neşe Sokak) üzerinde bulunan Rum Kız ve Erkek okullarının binaları da Ralli ailesinin tasarrufundadır.⁶⁰

Mösyö Demetrikapoulo, Tubini ve Stefanovich'in de dahil olduğu Sociéte Générale de l'Empire Ottoman'ın⁶¹ kurucu üyelerinden biridir. Kadıköy'deki mülkleri hakkında henüz pek bilgimiz yoktur ancak günümüzde İstanbul Kadıköy Lisesi olarak kullanılan köşkün, 1894 depreminden sonra Demetrikapoulo tarafından Kambiyo ve Esham Şirket-i Osmaniyesi (La Societe Ottoman de Change et de Valeurs) müdürü Alfred Barker'dan⁶² satın alındığı bilinir.⁶³

⁵⁴ Argenti, *Libro D'Oro de la Noblesse de Chio*, s. 101-104.

⁵⁵ Yunanistan Bağımsızlık Savaşı sırasında 1821-1822 yıllarda devam eden Sakız İsyanında, adadaki muteber ailelerden rehin alınarak İstanbul'da tutulmuş, 1829'da bağışlanarak salınmışlardır. Filiz Yaşar, "Yunanistan'ın Kuruluş Sürecinde Sakız Adası (1821-1829)" (Yüksek Lisans Tezi, Mersin, Mersin Üniversitesi, 2004), s. 194-195, Ek IV, Ek V.

⁵⁶ İngiltere'ye göçen Ralli ailesi üyeleri burada ticaretle uğraşmış, uzun süreli başarılar elde etmişlerdir. Maria Christina Chatziioannou, "Greek Merchants in Victorian England", içinde *Greek Diaspora and Migration since 1700, Society, Politics and Culture*, ed. Dimitris Tziouvas (Surrey: Ashgate Publishing, 2009), s. 47, 50-51.

⁵⁷ *L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial, Première Année, 1868* (İstanbul: Cervati Frères & Cie, 1868), s. 154.

⁵⁸ Cervati, *Annuaire Oriental du Commerce de L'Industrie de L'Administration et de La Magistrature, 1896*, s. 691.

⁵⁹ Dağdelen, *Alman Mavileri, 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, 1:pafta C1-1.

⁶⁰ BOA, ML.VRD.d...3786, v. 7, H. 19.04.1291 (M. 5 Haziran 1874)

⁶¹ Galata Bankerleri 1864 yılının temmuz ayında Osmanlı Bankası'nın da ortak olduğu "Osmanlı İmparatorluğu Genel Şirketi" (Societe General de l'Empire Ottomane) adlı bir banka kurmuşlardır. Bu bankanın diğer banker ortakları Stefanovich, Tubini, Baltazzi, Kristaki Zografos, Boğos Mısırlıoğlu, S.A. Ralli, J. Camondo, Zafiropolo, Zarifi gibi tanınmış kişilerdir. Kazgan, *Galata Bankerleri*, 1:s. 59.

⁶² "Views of the Moda district of Istanbul", erişim 19 Eylül 2021, <http://www.levantineheritage.com/moda2.htm>.

⁶³ Mahmut Muhtar Paşa, 1896'da eski Mısır hıdivi İsmail Paşa'nın kızı Prenses Nimetullah Hanım ile evlenir. 1897'de Mermer Konak satın alınarak, buraya yerleşilir.

Meclis üyeleri arasında yer alan iki isim daha önce İstanbul'da belediyeçilik konusunda deneyimlidir; Lorando ve Tubini.⁶⁴ Mösyö Lorando, 1864, 1865 ve 1866 yıllarındaki Devlet Salnamesinde Altıncı Daire-i Belediye Meclisi'nde yer alan 10 azadan biri olarak yer alır.⁶⁵ Ancak Kadıköy Belediyesi'nin kuruluşu için verilen dilekçenin altında Lorando ailesinin iki farklı üyesinin imzası vardır: Jean ve Etienne Lorando. Belgelerde yalnız Mösyö Lorando olarak görüldüğü için hangisinin hangisi olduğu tespit edilememektedir.

Kilise kayıtlarından Lorando ailesinin köklerinin Syra (Sire, Şıra) Adası'nda olduğu anlaşılır.⁶⁶ Aile Fransa tabiiyetindedir.⁶⁷ Lorando Biraderler Voyvoda Caddesi'nde yer alan Lorando Han'da faaliyet göstermektedir.⁶⁸ Her iki kardeş de "önemli ve makbul tüccar" nitelemesiyle banker olarak kaydedilmiştir.⁶⁹ 1882'de kurulan Cercle D'Orient'in⁷⁰ 77 kişinin bulunduğu kurucu üyeler listesinde 35. sırada Ernest Lorando'nun, 36. sırada Etienne Lorando'nun adları yer alır. Ancak Etienne Lorando'nun üyeliği, aidatı ödemediği gerekçesiyle 1882 yılı sonlarında düşürülür.⁷¹ Ailenin Kadıköy'e 1850 yılı civarında yerleşmiş olması muhtemeldir. Evleri Küçük Moda'da, günümüzde Şair Nefi Sokak olan, geçen yüzyılın başındaki haritalarda Lorando Çıkmazı olarak bilenen sokakta, Marmara Denizi'ne bakan yamaç üzerindedir.⁷² Lorando ailesi, Kadıköy'deki bu mülklerle beraber, birçoğu Galata ve Pera bölgesinde olmak kaydıyla İstanbul'un çeşitli yerlerinde toplam 37 gayrimenkulün sahibi olarak, döneminin emlak yatırımcıları arasında yer alır.⁷³ Jean Lorando 1891'de öldüğünde, hazırlanan terekesinden

---

Konak, 1956'ya kadar ailenin mülkiyetinde kalır. Emine Fuat Tugay, *Bir Aile Üç Asır*, çev. Şeniz Türkömer, 2. bs (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), s. 78-84.

⁶⁴ Bu iki aile pek çok iş ortaklıklarının yanında 1901 Lorando ve Tubini Meselesi olarak bilinen olayla gündeme gelmişlerdir. Semih Sefer, *Lorandolar ve Tubiniler Osmanlı Devleti'nde Levanten Banker Aileler ve Faaliyetleri* (İstanbul: Albaraka Yayınları, 2020).

⁶⁵ *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1281 (1864)* (İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1864), s. 83; *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1282 (1865)* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1865), s. 85; *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1283 (1866)* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1866), s. 91.

⁶⁶ 1833 yılına kadar ailenin 19 üyesinin kayıtlarına rastlanmış ve "Lorando e Syra" olarak kaydedildikleri görülmüştür. SPP001, "Liber I. Baptizatorum, matrimoniorum et mortuorum. [1740-1823]" (St Pierre Kilisesi Arşivi, t.y.), <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15323?mode=simple>.

⁶⁷ *Les Français en Turquie Constantinople (Istanbul) (1795-1903)*, 3. cilt (Nantes: Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, 2005), s. 487-489.

⁶⁸ Han, 1881'e kadar bir dönem borsa binası olarak faaliyet göstermiştir. *L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial, Première Année, 1868*, s. 154.

⁶⁹ *Annuaire Oriental de Commerce de la Magistrature, 1883* (İstanbul: Cervati Frères & D. Fatzea, 1883), s. 281.

⁷⁰ Günümüzde bu kulübün devamı Büyük Kulüp adı ile faaliyetlerine devam etmektedir.

⁷¹ Orhan Koloğlu, *Cercle D'Orient'dan Büyük Kulüp'e* (İstanbul: Boyut Kitapları, 2005), s. 27.

⁷² BOA, ML.VRD.d...3786 H. 19.04.1291 (M. 5 Haziran 1874)

⁷³ Baruh, tezinde, Lorando ailesinin Osmanlı Bankası arşiv kayıtlarına göre 20. yüzyıl başlarındaki mülklerinin listesini vermiştir. Lorans İzabel Baruh, "The Transformation

anlaşıldığı kadarıyla ardında İstanbul'da Kadıköy, Karaköy, Beyoğlu dışında Kıbrıs ve Anadolu'da gayrimenkuller bırakır.⁷⁴ Bunlardan Kadıköy'deki mülkler şöyledir:

Tablo 2: Lorando ailesinin Kadıköy'deki Mülkleri

Yoğurtçu Çeşmesi sokağı No: 54	9 dönüm bağ
Kızıltoprak Karyesi Göztepe sokak No: 11	Arsanın yarı hissesi
Ihlamur Çeşmesi No: 10	9/15 arsa hissesi, çayır
Ihlamur Çeşmesi No: 19	Çayır
Lorando Çıkmaızı No: 3, 7, 9	Üç mağaza
Lorando Çıkmaızı No: 1, 5	İki daire
Lorando Sokak No: 5	Bağ içinde hane
Lorando Sokak No: 1	1,5 dönüm bağ

Mösyö Tubini 1867'de Altıncı Daire meclis üyesi seçimlerine katılmış, ancak mecliste yer alamamıştır. Yüksek oy alan adaylardan biri olarak, boşalan kadro olduğunda yerine geçecek yedek üyeler arasındadır.⁷⁵ Sakız Adası kökenli⁷⁶ olan Tubini ailesi Fransız tabiiyetine geçmiştir.⁷⁷ 1869 yılında Fransız Société Général grubu ve İngiliz Finance Bank grubu Galata bankerlerinden Tubini ailesi ile anlaşarak Le Crédit General Ottoman'ı (İtibarı Umumi Osmanî Şirketi) kurmuş; Bernard Tubini, bankanın 1899'da kapanmasına kadar direktör olarak çalışmıştır.⁷⁸ Bernard Tubini, 1876'da sanayi ve ticaret odalarının kurulması yönündeki yasal düzenleme gerçekleştirildikten sonra, 1882'de kurulan Dersaadet Ticaret Odası yönetimine 1887'de aza olarak girmiş, 1902'ye kadar bu görevi sürdürmüştür.⁷⁹ Tüccar olan Hyacinthe Tubini'nin oğlu Aristide Tubini, banker olarak ticari

of the 'Modern' Axis of Nineteenth-century Istanbul: Property, Investments and Elites from Taksim Square to Sirkeci Station" (Doktora Tezi, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2009), s. 182-191, 449-452.

⁷⁴ BOA, HR.TH.128-123. 18 Mart 1893.

⁷⁵ "The New Municipal Council", *The Levant Herald*, 17 Mayıs 1867.

⁷⁶ Oliver Jens Schimdt, *Les Levantins, Cadres de Vie et Identités d'un Groupe Ethno-Confessionnel de L'Empire Ottoman au "Long" 19e Siècle* (İstanbul: Isis Press, 2007), s. 143; Willy Sperco, *Les Italiennes de Turquie* (İstanbul: Lui Zelliç Matbaa, t.y.), s. 47.

⁷⁷ *Les Français en Turquie Constantinople (Istanbul) (1795-1903)*, 4. cilt (Nantes: Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, 2005), s. 757-759.

⁷⁸ Nihat Yılmaz, "Osmanlı Milli İtibar Bankası" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 16-17.

⁷⁹ Ufuk Gülsoy ve Bayram Nazır, *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923* (İstanbul: İTO Yayınları, 2009), s. 83, 210, 211.

faaliyetlerini sürdürmesinin yanında⁸⁰, Beşiktaş'ta 1873'te alacaklarına karşılık devraldığı⁸¹ büyük bir mobilya fabrikasının da sahibi ve yöneticisidir.⁸²

Kadıköy'de iki bölge Tubini ailesinin adıyla anılmıştır. Tubini Rıhtımı (Quai Tubini) olarak 1906 tarihli haritalarda görünen, iskelenin güneyini oluşturan, Tubinilerin konutlarının, destekledikleri kız ve erkek öğrenciler için olmak üzere iki okullarının, kendi adları ile anılan kiliselerinin olduğu büyük bir yapı adasının sahil şerididir. Ailenin adıyla anılan diğer yer Tubini Mahallesi (Quartier Tubini) olarak anılan Moda Burnu'dur.⁸³ 20. yüzyıl başlarında adı Tubinilerin adıyla anılan bu arazi, Mösyö Stefanovich'in tasarrufundayken 1874'ten sonra Hyacinthe Tubini tarafından alınmıştır.⁸⁴

Corpi ailesi, Tubiniler gibi Sakız adası kökenlidir⁸⁵ ve bu iki aile arasında gerçekleştirilen evliliklerle bağlar kurulmuştur. Bernardo Corpi, Galata'da Mertebani Sokak'taki ofisinde bankerlik ile uğraşır.⁸⁶ Bernardo Corpi'nin oğlu Basille Corpi'nin *Annuaire Oriental* kayıtlarında unvanı Kadıköy'de mülklere sahip olmak olarak görünür.⁸⁷ Corpi ailesinin Mühürdar'da Rıza Paşa Karakolu sokağındaki pek çok binaya sahip olduğu söylenir.⁸⁸ Bahariye semtinde günümüzdeki adı Sakız Ağacı olan sokak 1906 tarihli Goad haritalarında Rue Corpi olarak görünmektedir.⁸⁹

Meclis üyelerinin çoğunluğunun iki ortak özelliği dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi çoğunluğun Kadıköy'de Moda semtinde yaşaması ya da Moda'da mülklere sahip olmalarıdır. Lorando, Stefanovich, Yaver Bey Moda'da yaşamakta, Tubini, Corpi ve Ralli'nin Moda'da mülkleri bulunmaktadır. İkinci ortak özellik ise Sakız Adası bağlantısıdır. Stefanovich ve Ralli Sakız Adası'nın Rum

⁸⁰ Cervati, *Annuaire Oriental du Commerce de L'Industrie de L'Administration et de La Magistrature*, 1881, s. 257.

⁸¹ Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme* (İstanbul: Creative Yayıncılık, 1999), s. 87.

⁸² Kazgan, *Galata Bankerleri*, 1:s. 81; Raphael C. Cervati, *L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce et de L'Industrie*, 1880 (Paris: Cervati Frères & D. Fatzea, 1880), s. 136.

⁸³ İrfan Dağdelen, ed., *Charles Edouard Goad'un İstanbul Sigorta Haritaları Plan D'Assurance Constantiople* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü, 2007), Kadıköy, pafta 55 ve 63.

⁸⁴ BOA, TS.MA.e, 1410 - 90 - 0, H 25.06.1297 (04 Haziran.1880)

⁸⁵ SPP02, "Liber II. Matrimoniorum, baptizatorum, defunctorum [1823-1846]" (St Pierre Kilisesi Arşivi, t.y.), Matrimoniorum, s. 18a, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15323?mode=simple>.

⁸⁶ *L'Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial, Première Année, 1868*, s. 153.

⁸⁷ Cervati, *L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce et de L'Industrie*, 1880, s. 79.

⁸⁸ Müfid Ekdal, *Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları*, 5. bs (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2014), s. 17.

⁸⁹ Dağdelen, *Charles Edouard Goad'un İstanbul Sigorta Haritaları Plan D'Assurance Constantiople*, Kadıköy, pafta 62.

ailelerinden, Tubini ve Corpi Katolik ailelerindedir. Lorandolar ise Syra (Sire) Adası'ndandır. Bankerlikle uğraşan ve bu Ege adalarından gelen ailelerin kendi aralarında pek çok iş ilişkisi, ortaklıkları olduğu anlaşılmaktadır.

Yaver Bey, Rıza Efendi, Kırkor Efendi ve İzzet Efendi Osmanlı devletinin memurları olarak çalışırken, Lorando, Tubini, Stefanovich, Ralli ve Corpi makbul tüccar ve bankerdiler. Lorando, Tubini ve Corpi aileleri Galata ve Pera'nın ticaret ve iş merkezi olarak gelişmesi için yatırımlar yapmışlardır. Bölgenin zenginleştiği ve geliştiği dönemde Voyvoda Caddesi ve Kabristan Caddesi üzerinde han ve haneleri bulunur.

Nora Şeni, Paris'te bir grup bankacı tarafından şehrin bazı bölgelerinin şekillendirilmesinden hareketle, Camondo ailesinin Galata'nın önce bir finans merkezi olarak yeniden kurulmasına katkısını, ardından buraya yerleşerek diğer prestijli bankerlerin onu takip etmesini sağlayacak girişimlerinden bahseder. Kentsel gayrimenkul üzerinde yetki alanı yaratmış olan İntizam-ı Şehir Komisyonu'nun ve Altıncı Daire-i Belediye'nin danışmanları arasında yer alan Avram Camondo, İstanbul'da büyük gayrimenkul yatırımcıları arasındadır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Galata'da kök salmış olan aile, bölgenin değerini artıran süreçte öncü olmuştur.⁹⁰ Lorando, Tubini, Stefanovich, Ralli ve Corpi aileleri de Galata bankerleri ve makbul tüccarlar olarak yaptıkları emlak yatırımları, bölgenin yollarının ve kaldırımlarının yapılması, temizliğinin sağlanması, gaz lambalarıyla aydınlatılması gibi belediye yatırımları sonucunda değerlerini arttırmışlardır.

Bir belediyenin kurulması, yukarıda da bahsedildiği gibi, Kadıköy'ü, giderek yoksullaşan ve yangınlardan zarar gören "Pera'dan daha güzel bir yer" haline getirme çabalarının ara süreçlerinden biridir. Kadıköy'deki 1870'te belediye kurma girişimiyle başlayan ve ısrarlı çabalar sonucu 1875'te gerçekleşen bahsi geçen bu emlak sahiplerinin yatırımlarıyla gerçekleşen kentsel gelişim, kısa sürede kendini gösterir.⁹¹ 1876'da Londra'da yayımlanan *The Times* gazetesinde Kadıköy'den şöyle bahsedilir:

Yakın zamana kadar pis bir Müslüman köyü olan Kadıköy, denize doğru çıkıntı yapan iki belirgin noktanın arasında yer alan bir koyda; temiz,

⁹⁰ Nora Şeni, "The Camondos and Their Imprint on 19th Century Istanbul", *International Journal of Middle East Studies*, sy 26 (1994): 663-75.

⁹¹ Kadıköy'ün kısa sürede görünür hale gelen kentsel gelişimine 1870'lerin başlarından itibaren özellikle Moda semtine yerleşen Whittall, La Fontaine, Barker, Charnaud gibi İngiliz varlıklı aileler büyük katkı sağlamışlardır. Tarabya, Yeniköy ve Adalar'da olduğu gibi belediye meclis üyeleri arasında Rumlar, Katolikler ve Fransızlar yoğunlaşmış, İngilizler yerel idari süreçlere mesafeli davranmışlardır. Rosenthal, İngilizlerin Altıncı Daire belediyesi konusunda da tutumlarının temkinli olduğu, bunun nedenin İstanbul'un kendine özgü idari statüsü ile açıklanabileceğini belirtir. İstanbul'un yönetimi imparatorluğun yönetimine ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğundan, İngilizler merkezi yönetim üzerindeki etkilerinin şehir içindeki ticari ve siyasi çıkarlarını korumak için yeterli olduğunu hissettikleri şeklinde değerlendirir. Steven T. Rosenthal, *The Politics of Dependency: Urban Reform in Istanbul* (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1980), s. 162.

düzgün kaldırımlarla ve derli toplu müstakil evlerin sıralandığı, küçük meydanların ve mucizevi bir şekilde ayakta kalmış ağaçlarıyla deniz kenarında gezi yollarının, düzgünce biçilmiş bahçelerin, uzun kayalıkların ve taşlı sahillerin ... yer aldığı küçük bir koyda ... bütünüyle Hristiyan bir yer olarak ortaya çıkmıştı. Boğaziçi'nin havası bu mevsimde çok güzeldi ve ziyadesiyle sağlıklıydı.⁹²

Sonuç

İstanbul, 1854'ten itibaren modern anlamda yerel yönetimlere kavuşur. Binaların belirlenmiş kriterle inşa edilmeleri, yol, kaldırım, meydan gibi kentsel mekanların düzenlenmesi, kamusal mekanların sağlık kontrolleri gibi işlevleri olan belediye kurumu ortaya çıkar. 1858'de kurulan Altıncı Daire-i Belediye ile bir bölgenin belediyenin sağladığı hizmetlerinden faydalanır hale gelmesiyle sakinlerin yaşam kalitesini ve emlak değerini arttırdığı gerçeğini ortaya çıkarır. 1868'deki Dersaadet İdâre-i Belediye Nizâmnamesi ile Meclis üyesi olmak için kira getiren emlak sahibi olma, oy kullanabilmek için emlake sahip olma şartları yeni belediye kurulacak yerlerde rol alacak toplumsal aktörler de belirlenmiş olur.

Kadıköy'ün bir sayfiyeden varlıklı insanların yaşadığı bir yerleşime dönüşmesi sürecinin bir parçası olarak belediyenin kurulması, Müslüman, gayrimüslim ve yabancı sakinlerinin ısrarlı girişimi ile gerçekleşir. Kadıköy'de aralarında köken, iş ve akrabalık bağları bulunan, banker olarak bilinen ve burada gayrimenkullere sahip olan sakinlerin belediye talebi hem yaşadıkları kentsel mekanın koşullarını iyileştirmiş hem de yaptıkları yatırımlara değer katmışlardır.

---

⁹² "British Colonies on The Bosphorus", *The Times*, 22 Şubat 1876.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

İrade, Dosya Usulü (İ..DUİT) 56/50, 56/51, 56/54 .

Maliye, Varidat Defterleri (ML.VRD.d...) 3786.

Şûra-yı Devlet, (ŞD) 683.06, 2505-35.

Topkapı Sarayı Arşivi Evrakı (TS.MA.e) 1410-90-0.

Hariciye Nezareti Tahrirat, (HR.TH.)128-123.

Les archives diplomatiques à Nantes (Nantes Diplomatik Arşivi)

Les Français en Turquie Constantinople (Istanbul) (1795-1903), 3. cilt. 4 c. Nantes: Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, 2005.

Les Français en Turquie Constantinople (Istanbul) (1795-1903), 4. cilt. 4 c. Nantes: Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, 2005.

St. Pierre ve Paul Kilisesi Arşivi

Liber I. Baptizatorum, matrimoniorum et mortuorum. [1740-1823]". St Pierre Kilisesi Arşivi.

Liber II. Matrimoniorum, baptizatorum, defunctorum [1823-1846]". St Pierre Kilisesi Arşivi.

Gazeteler

"The New Municipal Council", *The Levant Herald*, 17 Mayıs 1867.

"Chronique", *The Levant Herald*, 8 Kasım 1870.

"Chronique", *The Levant Herald*, 3 Mart 1871.

The Levant Herald, 11 Mayıs 1871.

"Mülkiye", *Takvim-i Vekayi*, 17 Şaban 1288 (1 Kasım 1871)

"British Colonies on The Bosphorus", *The Times*, 22 Şubat 1876.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

AKBULUT, M. Rıfat. "Kadıköy". İçinde *Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 4:329-39. İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, 1993.

AKYILDIZ, Ali. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

ALKAN, Mehmet Ö. "Osmanlı'da Sayfiyenin İcadı". İçinde *Sayfiye-Hafiflik Hayali*, 2. bs, 15-44. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

"Altıncı Dâire-i Belediye Nizâmâtı [1857]". İçinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 4:1601-4. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.

- Annuaire Oriental de Commerce de la Magistrature, 1883*. İstanbul: Cervati Frères & D. Fatzea, 1883.
- ARGENTİ, Philip P. *Libro D'Oro de la Noblesse de Chio*. Londra: Oxford Univesity Press, 1955.
- ARSEVEN, Celal Esad. *Kadı Köyü Hakkında Belediye Araştırmaları*. Çeviren Cahit Kayra. İstanbul: Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.
- BARUH, Lorans İzabel. "The Transformation of the 'Modern' Axis of Nineteenth-century İstanbul: Property, Investments and Elites from Taksim Square to Sirkeci Station". Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2009.
- The Times. "British Colonies on The Bosphorus", 22 Şubat 1876.
- CERVATİ, Raphael C. *Annuaire Oriental du Commerce de L'industrie de L'Administration et de La Magistrature, 1881*. İstanbul: Publié Cervati Frères & D. Fatzea, 1881.
- . *Annuaire Oriental du Commerce de L'Industrie de L'Administration et de La Magistrature, 1896*. İstanbul: Cervati Frères & Cie, 1896.
- . *L'Indicateur Ottoman Annuaire-Almanach du Commerce et de L'Industrie, 1880*. Paris: Cervati Frères & D. Fatzea, 1880.
- CHATİHOANNOU, Maria Christina. "Greek Merchants in Victorian England". İçinde *Greek Diaspora and Migration since 1700, Society, Politics and Culture*, editör Dimitris Tziouvas. Surrey: Ashgate Publishing, 2009.
- ÇELİK, Zeynep. *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. Çeviren Selim Deringil. 3. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- DAĞDELEN, İrfan, ed. *Alman Mavileri, 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*. C. 1. 3 c. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü, 2006.
- , ed. *Charles Edouard Goad'un İstanbul Sigorta Haritaları Plan D'Assurance Constantiople*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü, 2007.
- "Dersaadet İdâre-i Belediye Nizamnâmesi [1868]". İçinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 4:1615-24. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.
- EKDAL, Müfid. *Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları*. 5. bs. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2014.
- ELDEM, Edhem. *Osman Hamdi Bey İzlenimler 1869-1885*. İstanbul: P Kitaplığı, 2015.
- ERGİN, Osman Nuri. "Altıncı Dâire-i Belediye". İçinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 3:1307-43. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.
- . "İstanbul'da Devâir-i Belediye Teşkilatı". İçinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 3:1345-1512. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.
- . "İstanbul'da Devâir-i Belediye Teşkilatı". İçinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 3:1345-1494. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı

Yayımları, 1995.

- ERYILMAZ, Bilal. “İstanbul Belediyesi Tarihi”. İçinde *İstanbul Şehir ve Belediye*, editör Ahmed Nedim, 43-58. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 2002.
- GÜLSOY, Ufuk, ve NAZIR, Bayram. *Türkiye’de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923*. İstanbul: İTO Yayınları, 2009.
- KAZGAN, Haydar. *Galata Bankerleri*. 2. bs. C. 1. 2 c. Ankara: Orion Yayınları, 2005.
- . *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Şirketleşme*. İstanbul: Creative Yayıncılık, 1999.
- KOLOĞLU, Orhan. *Cercle D’Orient’dan Büyük Kulüp’e*. İstanbul: Boyut Kitapları, 2005.
- KUBAN, Doğan. *İstanbul, Bir Kent Tarihi*. Çeviren Zeynep Rona. 2. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Les Français en Turquie Constantinople (Istanbul) (1795-1903)*, 3. cilt. 4 c. Nantes: Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, 2005.
- Les Français en Turquie Constantinople (Istanbul) (1795-1903)*, 4. cilt. 4 c. Nantes: Centre des Archives Diplomatiques de Nantes, 2005.
- L’Indicateur Constantinopolitain Guide Commercial, Première Année, 1868*. İstanbul: Cervati Frères & Cie, 1868.
- Mehmed Süreyya. “Yâver Mustafa Efendi”. İçinde *Sicill-i Osmanî*, editör Nuri Bayraktar, çeviren Seyit Ali Kahraman, 5:1381-82. Tarih Vakfı Yurt Yayınları-Kültür Bakanlığı, 1996.
- MEMİŞ, Şefik. *Anadolu Yakasının İlk Belediyesi Beykoz: 10. Daire-i Belediye*. İstanbul: Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.
- OKTAY, Tarkan. *Osmanlı’da Büyükşehir ve Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.
- . *Osmanlı’da Büyükşehir ve Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.
- ORTAYLI, İlber. *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri: 1840-1880*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- . *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*. Gözden geçirilmiş 3. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.
- ÖZTÜRK, Cemil. “Haydarpaşa-İzmit Hattı”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- ROSENTHAL, Steven. “Foreigners and Municipal Reform in Istanbul: 1855-1865”. *International Journal of Middle East Studies* 11, sy 2 (1980): 227-45.
- ROSENTHAL, Steven T. *The Politics of Dependency: Urban Reform in Istanbul*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1980.
- SALAH, Ebru. “Suburban Landscape Around Anatolian Railways, from Mid-Nineteenth Century to The World War II”. Doktora, ODTÜ, 2013.
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1281 (1864)*. İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1864.

- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1282 (1865)*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1865.
- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1283 (1866)*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1866.
- SCHEDA, Josef Ritter von. "General-Karte der Europaeischen Turkei und des Konigreiches Griechenland. Herausgegeben von Josef Ritter v. Scheda. K.K. Oesterr Oberst. (with) Plan von Constantinopel." Viyana: Artaria, 1869. https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~325826~90094723:XI--Plan-von-Constantinopel?sort=Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2CPub_List_No%2CSeries_No&qvq=w4s:/what%2FOttoman%2BMapping;q:istanbul;sort:Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2CPub_List_No%2CSeries_No;lc:RUMSEY~8~1&mi=54&trs=210.
- SCHİMDTT, Oliver Jens. *Les Levantins, Cadres de Vie et Identités d'un Groupe Ethno-Confessionnel de L'Empire Ottoman au "Long" 19e Siècle*. İstanbul: Isis Press, 2007.
- SEFER, Semih. *Lorandolar ve Tübiniler Osmanlı Devletinde Levanten Banker Aileler ve Faaliyetleri*. İstanbul: Albaraka Yayınları, 2020.
- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet. *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu. Yerel Yönetim Metinleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- SPERCO, Willy. *Les Italiennes de Turquie*. İstanbul: Lui Zelliç Matbaa, t.y.
- SPP001. "Liber I. Baptizatorum, matrimoniorum et mortuorum. [1740-1823]". St Pierre Kilisesi Arşivi, t.y. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15323?mode=simple>.
- SPP002. "Liber II. Matrimoniorum, baptizatorum, defunctorum [1823-1846]". St Pierre Kilisesi Arşivi, t.y. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/15323?mode=simple>.
- ŞENİ, Nora. "The Camondos and Their Imprint on 19th Century Istanbul". *International Journal of Middle East Studies*, sy 26 (1994): 663-75.
- TEKELİ, İlhan. "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü". İçinde *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, 9. bs, 525-39. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- . *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- TUGAY, Emine Fuat. *Bir Aile Üç Asır. Çeviren Şeniz Türkömer*. 2. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- "Turuk ve Ebniye Nizamnamesi". İçinde *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, 4:1672-85. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.
- TUTEL, Eser. *Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası*. 2. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- "Views of the Moda district of Istanbul". Erişim 19 Eylül 2021. <http://www.levantineheritage.com/moda2.htm>.
- YAĞAN, Nefise Burcu. *İstanbul'un Tarihi Sayfıye Alanları ve Dönüşüm Süreçleri*. İstanbul: Libra Kitap, 2018.

- YAŞAR, Filiz. “Yunanistan’ın Kuruluş Sürecinde Sakız Adası (1821-1829)”. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, 2004.
- YILMAZ, Havva. “Everyday Life, Status Groups and The Sayfiye Culture in Kadıköy during The Second Constitutional Period”. Yüksek Lisans, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2017.
- YILMAZ, Nihat. “Osmanlı Milli İtibar Bankası”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

İnternet Kaynakları

- “Views of the Moda district of Istanbul”. Erişim 16 Şubat 2023. <http://www.levantineheritage.com/moda2.htm>.
- SCHEDA, Josef Ritter von, “General-Karte der Europaeischen Turkei und des Konigreiches Griechenland. Herausgegeben von Josef Ritter v. Scheda. K.K. Oesterr Oberst. (with) Plan von Constantinopel.” (Viyana: Artaria, 1869), Erişim 16 Şubat 2023, <https://www.davidrumsey.com>

Ekler

Harita 1

*Josef Ritter von Scheda'nın 1869 tarihli İstanbul Haritası*⁹³

Harita 2

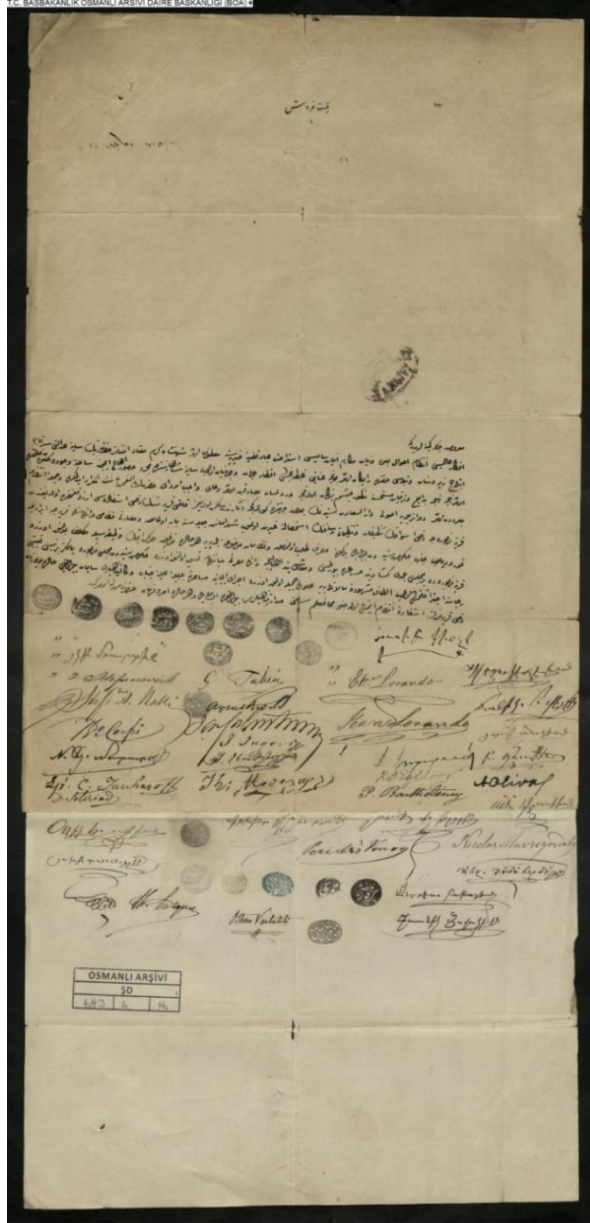

Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesinde göre İstanbul'un 14 belediye dairesinin yaklaşık sınırları. (www.maphub.net ile oluşturulmuştur)

⁹³ Josef Ritter von Scheda, "General-Karte der Europäischen Türkei und des Königreiches Griechenland. Herausgegeben von Josef Ritter v. Scheda. K.K. Oesterr. Oberst. (with) Plan von Constantinopel." (Vienna: Artaria, 1869), <https://www.davidrumsey.com>

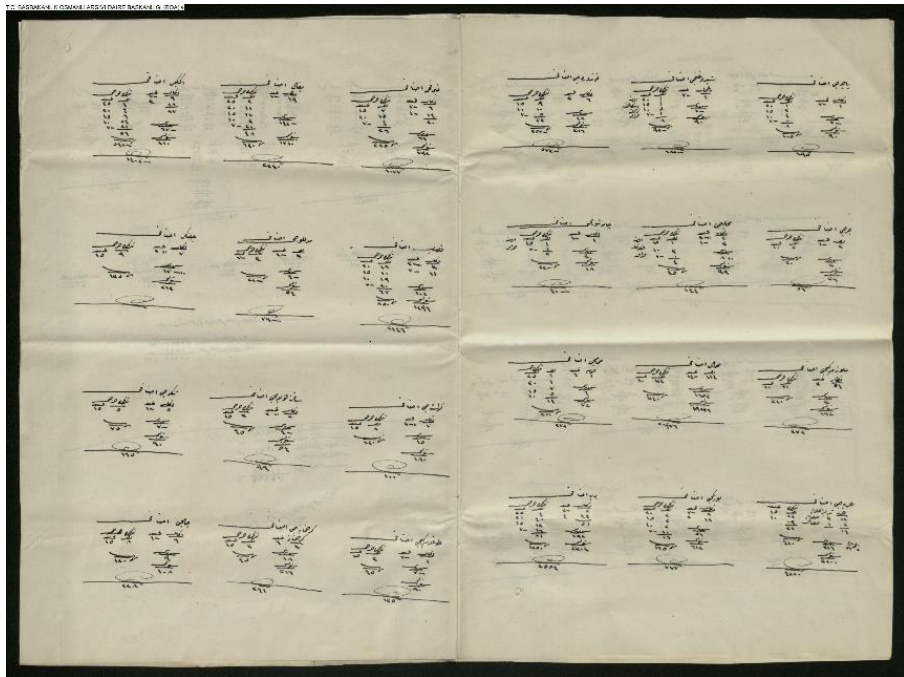
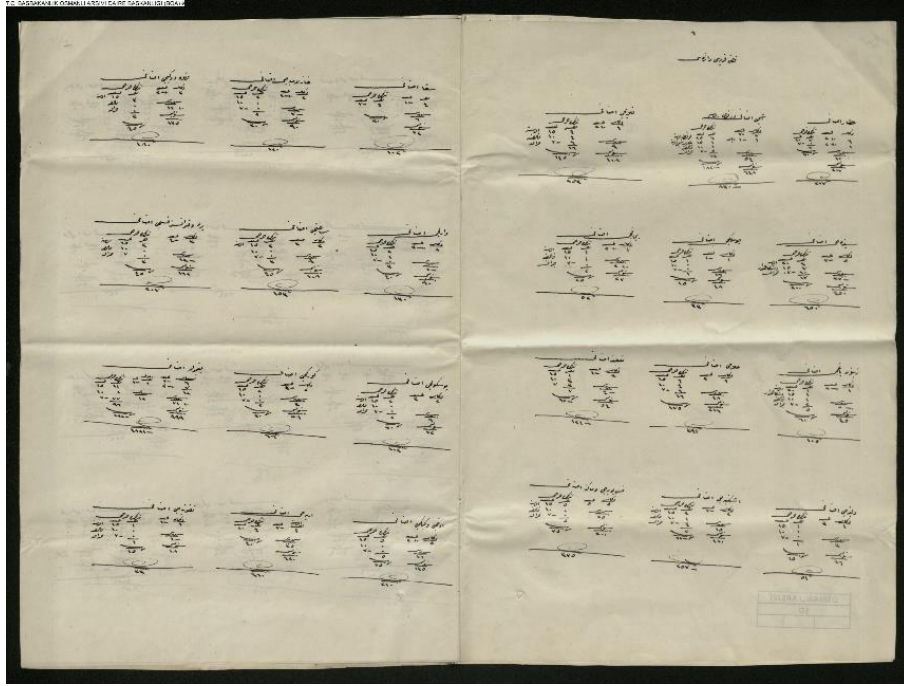

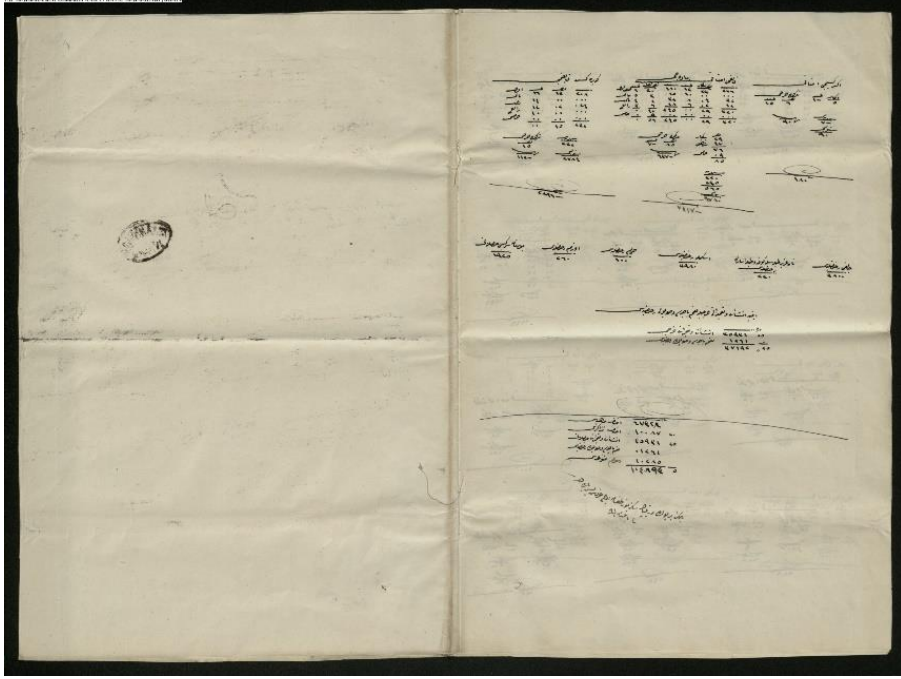
Belge 1

Kadıköy'de bir belediye kurulması için verilen dilekçe (BOA, ŞD.683.6-16)

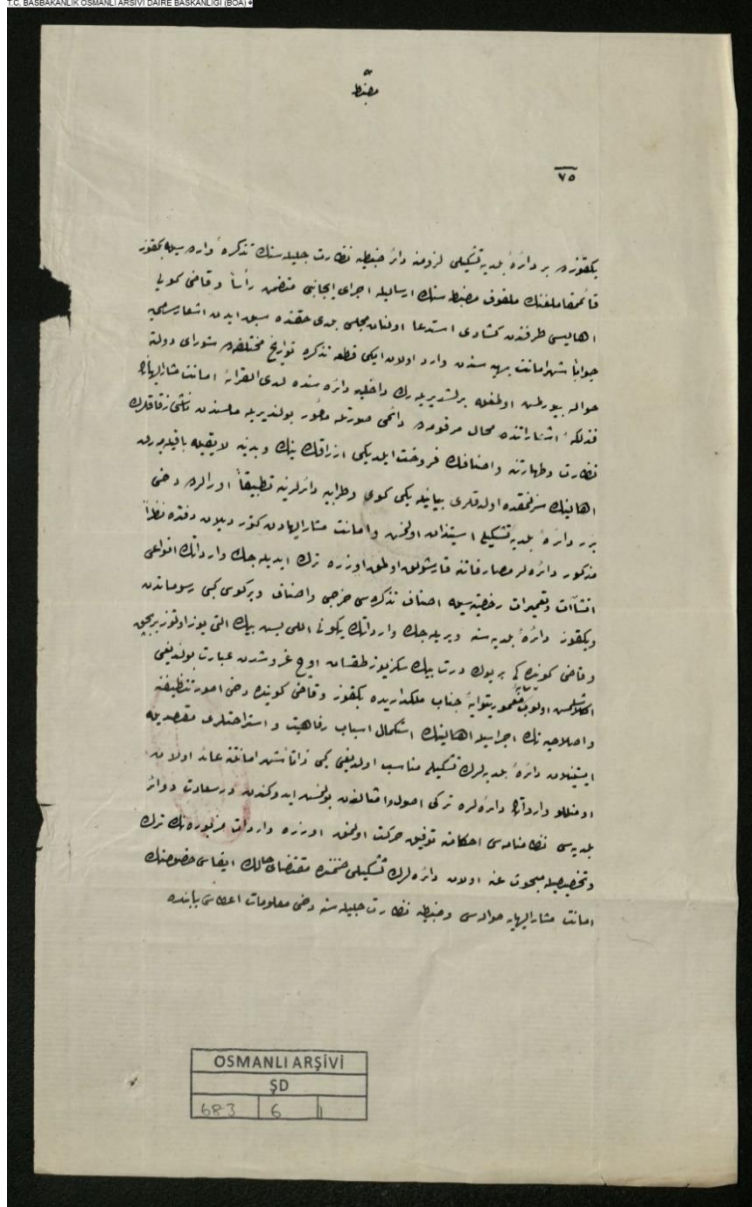
Belge 2

Kadıköy Belediye Dairesinin vergi gelirleri BOA, ŞD.683.06.05/3, 4, 5. H.
28.03.1292 (M. 4 Mayıs 1875)

Belge 3

Kadıköy Belediye Dairesinin kuruluş mazbatası (BOA, ŞD.683.6-1, R. 22 Nisan 1291 (M. 4 Mayıs 1875))